

La pandèmia i l'escolarització de l'alumnat nouvingut i en risc social

Fina Collell Suriñach

Treballadora Social. EAP d'Osona

Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya

Resum

“La pandèmia i l'escolarització de l'alumnat nouvingut i en risc social”

L'escolarització de l'alumnat nouvingut i en risc social és tot un repte per a la comunitat educativa. Aquest fet ens planteja, tot sovint, interrogants i actuacions força diferents de les que el professorat estava acostumat a realitzar fins fa pocs anys. Fa dues dècades que els centres educatius es troben immersos en canvis constants i això fa que els docents i tots els professionals del món educatiu hagin de replantejar-se de manera continuada, criteris i actuacions que garanteixin l'equitat educativa, una educació de qualitat i d'igualtat d'oportunitats per a tothom. Amb la pandèmia s'ha posat en relleu, encara més, les dificultats en els processos educatius i en l'accés a recursos bàsics que presenta l'alumnat i les famílies en situació de risc social i de vulnerabilitat. Vivim en un món de canvis continuats i cal un coneixement proper d'aquesta realitat complexa i el treball en xarxa de tots els professionals implicats per poder fer front als nous reptes que se'ns presenten.

Paraules clau: Vulnerabilitat, nouvinguts, acompanyament, treball en xarxa, equitat

Abstract

“The pandemic and the schooling of new comers and students at social risk”

The schooling of newcomers and students at social risk is an important challenge for the educational community. This fact, usually confronts us with very different questions and proceedings from the ones the teachers were used to conduct until a few years back. Since two decades ago, the educational centres find themselves immersed in constant changes and this makes the teachers and all the professionals working in the education field, continuously reconsider criteria and proceedings that guarantee educational equity, a quality education that offers equal opportunities for all. The pandemic has emphasized even more the difficulties in educational processes and in the access to basic resources that vulnerable and at social risk students and families have. We live in a world of constant changes and a close knowledge of this complex reality as well as networking together with all the professionals involved, are needed in order to address the new challenges ahead.

Keywords: Vulnerability, newcomers, accompanying, networking, equity

Fa 30 anys que formo part de l'EAP d'Osona com a treballadora social, sempre compartint, debatent i treballant amb els psicopedagogs/es, fisioterapeutes, inspecció, mestres i tants altres professionals del món de l'ensenyament i del treball social amb qui he fet xarxa i he compartit objectius i tasques. Sempre m'he sentit part d'un grup humà que ha prioritzat estar al servei de l'alumnat i les seves famílies i, conseqüentment, dels mestres i professors i professores de les escoles i instituts.

Aquest article pretén fer un recull i una reflexió en veu alta de la meua experiència i de l'impacte de la Covid-19 en l'escolarització de l'alumnat nouvingut i,

en general, de l'alumnat amb necessitats educatives derivades d'una situació social vulnerable.

Els anys d'experiència professional em porten a poder constatar que la tasca de les treballadores socials dins dels EAP no ha estat ni és un recorregut fàcil. En un equip humà en el qual predomina el treball més orientat, des de la psicopedagogia, als processos escolars i d'aprenentatge de l'alumnat, al treball social li ha calgut reivindicar el seu lloc i fer sentir la seva veu entre la resta de professionals. Crec que la majoria de companyes de professió dins d'aquests equips compartirien que aquest canvi va començar a produir-se a partir de finals dels anys 90, amb l'augment de l'alumnat nouvingut al nostre sistema educatiu i la valoració de les necessitats educatives que plantejava bona part d'aquest alumnat derivades d'una situació sociocultural desfavorida.

A continuació, presento un breu resum dels inicis de l'escolarització d'aquest alumnat a la nostra zona. Entre els anys 1995 i 1998, es constata que l'alumnat nouvingut arriba en un degoteig constant al llarg del cursi que s'aplega majoritàriament a les escoles públiques. A Osona, això passa bàsicament a Manlleu i a Vic, segurament fruit de la demanda creixent de feina en diferents sectors d'aquesta zona (fàbriques, construcció, escorxadors, granges, ramaderia, serveis, etcètera). Habitualment, primer arriba a la població el pare del nucli familiar o bé nois joves no acompanyats que busquen feina i pis. De forma posterior, es produeix el reagrupament amb la mare i els fills. Moltes famílies, en aquests primers anys, provenen de la zona del Magreb. Posteriorment arribaran famílies hindús, de la Xina, de països de l'Est... i més tard també de països sud-americans i africans.

Va ser l'any 1999 que, com EAP d'Osona, realitzàrem els primers informes tècnics de necessitats educatives especials derivades de situacions socioculturals desfavorides a petició de la inspecció i dins del marc de les comissions de garanties d'escolarització. Aquestes valoracions es realitzaven a fi que es poguessin considerar quins suports i ajuts havia de tenir aquest alumnat dins de les escoles per ser atesos amb qualitat i alhora que ens pogués servir com una eina per poder-los redistribuir, de manera equitativa i d'acord amb les necessitats educatives que presentaven, entre totes les escoles de cada municipi.

Inicialment, es considerà que un alumne plantejava aquestes necessitats de suport, com alumne nouvingut, quan complia dos dels tres factors següents:

1. Incorporació recent al sistema educatiu de Catalunya
2. No haver assistit a la Llar d'infants o a l'escola
3. Desconeixement de les dues llengües oficials a Catalunya

El que m'agradaria remarcar de forma clara és que els criteris de valoració d'aquestes necessitats han anat variant amb els anys. És a dir, quan en un principi es contemplava i es detectava aquesta situació de possible vulnerabilitat només en l'alumnat nouvingut, va haver-hi un moment que les mateixes treballadores socials i les mateixes escoles detectaven també un nombre significatiu d'alumnat amb situació de

risc o de vulnerabilitat per motius socioeconòmics que no eren nouvinguts, i que s'esdevenia necessari tenir-los presents en aquests tipus de valoracions i possible distribució equilibrada per poder proporcionar una millor atenció educativa a les diferents escoles d'un sol municipi.

És en aquell moment que se'ns plantejava a l'EAP d'Osona la necessitat d'organitzar aquestes valoracions i el procediment que utilitzaríem, les persones/professionals implicats, els serveis involucrats, etcètera. La meua impressió és que, a la zona d'Osona, totes les escoles públiques i concertades es van arremangar per aquest repartiment equitatiu, potser amb algunes reticències puntuals, però hi havia i encara hi és, la convicció que aquesta distribució equitativa ajuda a la millor atenció d'aquest alumnat més vulnerable i evita la segregació escolar al no concentrar aquest alumnat en uns pocs centres.

Les comissions de garanties d'admissió (CGA) són un òrgan del Departament d'Educació per poder gestionar precisament aquesta distribució equitativa de l'alumnat a totes les escoles d'un territori determinat. Hi té un paper rellevant el servei d'inspecció – el president de la comissió és l'inspector o inspectora –, però evidentment també el conjunt de membres d'aquesta comissió (docents, famílies, representants de l'administració municipal, sindicats i serveis educatius -EAP i ELIC-) determinen els criteris i la manera de treballar de cada zona. És molt important la informació pública i transparent que han d'exercir les comissions de garanties d'admissió.

Pel que fa al procés de detecció de l'alumnat amb necessitats específiques de suport educatiu (NESE) derivades de NEE i/o NSCD o nouvinguts, podríem dir que hi ha dos moments importants per realitzar aquesta detecció i la CGA és la responsable. Són dos circuits diferents, però amb la participació dels mateixos agents implicats:

- La preinscripció anual.
- L'arribada d'alumnat nouvingut o canvis de domicili un cop el curs escolar ja està iniciat. Entenent com alumnat nouvingut aquell que procedeix del seu país d'origen i que s'incorpora al sistema educatiu de Catalunya en qualsevol data posterior al període de la preinscripció.

Els professionals implicats són:

- Departament d'Educació: inspecció, EAP (treballador/a social, psicopedagog/a), assessor/a ELIC.
- Ajuntament: OME, tècnica d'educació, regidor/a.
- Serveis socials: educadors corresponents de les escoles.
- Llars d'infants municipals, per l'alumnat de P3.
- CDIAP del territori, per l'alumnat de P3 susceptible de NESE NEE.
- Escoles/Instituts (per l'alumnat de 6è) i altres si s'escau.
- Altres serveis especialitzats si convé (CSMIJ, pediatria ABS, serveis de reeducació)

Tota la tasca que es du a terme amb aquests professionals en xarxa és per garantir i/o promoure l'equitat educativa dels centres d'una zona determinada.

Impacte inicial del confinament en l'escolarització de l'alumnat més vulnerable

En aquest últim any, la pandèmia ha fet aflorar i visualitzar encara més les necessitats educatives i/o socials d'aquest alumnat més vulnerable de què parlem. Així, a grans trets, ens hem trobat amb les situacions que descrivim a continuació:

- Des de les escoles i en el mateix marc de les comissions socials s'han detectat situacions d'extrema vulnerabilitat en algunes famílies. Situacions que coincideixen amb les detectades als serveis socials municipals corresponents. Hem constatat que des de serveis socials estan desbordats de demandes econòmiques i del banc d'aliments, convivència en habitatges molt petits i amb dèficits en les condicions d'higiene, pocs recursos personals per fer front a situacions de malaltia i de resposta ala Covid-19 o bé, altres situacions com ara l'organització interna familiar per poder atendre els més menuts de la casa... Situacions de molta precarietat laboral, treballs irregulars -sense contracte- que deixen d'existir i conseqüentment pèrdua d'ingressos per moltes famílies. En aquestes situacions, escoles i ajuntaments s'han hagut d'organitzar per tal de poder garantir les beques de menjador a les famílies que en gaudien, oferir material escolar i/o informàtic a aquelles famílies que ho necessitaven per poder fer el seguiment escolar corresponent... Ens trobem amb mestres, i pares o mares d'AMPA, i educadors que van a domicili a portar els deures i/o el material pels infants que tenen aquestes mancances a casa.
- Els Serveis de Salut Mental també es troben amb dificultats per atendre les creixents demandes d'atenció d'adolescents amb situacions de soledat o crisis incipients i/o infants amb situacions crítiques de salut mental.
- Es constata a l'inici del confinament la manca d'organització dels professionals dels centres educatius per donar resposta immediata a la situació plantejada. Arriben a les escoles múltiples orientacions, instruccions de cara a pal·liar el dèficit d'escolarització des de casa. Cal treballar i poder donar orientacions a diferents situacions sobrevingudes per la situació de pandèmia, com ara: el dol, el confinament, les instruccions generalitzades de salut, etcètera.
- Bretxa digital. Alumnat i famílies senceres sense ordinador o bé sense cobertura digital a casa. Desconeixement i manca de formació tant del mateix alumnat com dels pares i fins i tot del mateix professorat (no generalitzat) dels múltiples recursos que ofereix Internet, i com se'n pot treure el màxim rendiment. Caldria considerar si disposar d'Internet ha de ser un recurs d'ús universal.

Realment, la conseqüència del confinament total en els primers dies de la Covid-19, va comportar una situació totalment nova, desconeguda i incerta per a tothom, especialment pels més menuts de la casa.

Francesco Tonucci, en el seu llibre “¿Puede un virus cambiar la escuela?”, reflecteix com en aquesta situació de pandèmia, de confinament total, ningú ni enlloc havia considerat la possibilitat de preguntar als nens i nenes què pensaven de la situació, com vivien les diferents experiències, què necessitaven o trobaven a faltar i si tenien propostes per fer. En definitiva, ningú tenia en compte la seva opinió. L’administració en canvi tenia com a objectiu prioritari -segons Tonucci- organitzar “una escola”, fer una escola, encara que fos virtual, per mantenir el dret a una educació gratuïta i obligatòria. En aquest mateix llibre, veiem com van dur a terme un estudi a Espanya, Itàlia i alguns països llatinoamericans, en què es demanava als nens/es el que trobaven a faltar, el que més els agradava de la situació, i el que no els agradava:

- I resulta que el que trobaven a faltar, EREN ELS AMICS I AMIGUES DE L’ESCOLA
- El que els agradava més, ERA ESTAR AMB EL PARE I LA MARE
- I el que no els agradava, ELS DEURES

Aquestes respostes, ens haurien de fer reflexionar a mares, pares, mestres, professorat, administracions, alcaldes/esses, personal sanitari, professionals del món social..., sobre com hem de tractar aquest tipus de situacions imprevistes i extremes amb els infants i adolescents.

El retorn a l’escola

El retorn a l’escola ha generat moltes altres situacions socials a tenir en compte.

L’inici d’aquest curs ha estat un xic diferent de la situació de total confinament que vam patir el curs passat. Des de l’EAP s’ha prioritzat la presencialitat a les escoles per fer aquest acompanyament a l’alumnat més vulnerable -NESE NEE/socials-, per tal d’acompanyar als centres en les comissions socials organitzades per detectar i analitzar les situacions especials de vulnerabilitat i buscar solucions als problemes plantejats des de les pròpies tutories i equips docents. I treballant en xarxa, entès com a estratègia per compartir i fer que tots els implicats en el món de la infància i l’adolescència acordin objectius a assolir i actuacions conjuntes per a la millora de l’atenció global de l’alumnat.

Algunes de les situacions significatives recollides pels professionals d’atenció directa que intervenen en els centres, han estat:

L’absentisme justificat o no, la por de tornar a l’escola, la discrepància de criteris entre diferents professionals o serveis a l’hora de donar resposta a l’absentisme - ha calgut ressituat alguns dels processos que es duïen a terme fins ara respecte al

tractament de l'absentisme escolar-. La por al contacte, a les abraçades, a les encaixades de mans, les reticències a jugar al pati. S'han detectat també en aquest retorna l'escola moltes situacions de maltractament que s'han agreujat durant el confinament. També s'han evidenciat conflictes entre parelles degudes a dificultats en la gestió de situacions de separació i que repercuteixen en els fills/es. Situacions d'incertesa, d'estrès o d'ansietat en alumnat, famílies o fins i tot els mateixos professionals. Confinaments continuats dels grups bombolla.

Les oficines municipals d'escolarització (OME) van estar tancades durant tot el confinament, per tant no es va poder recollir l'arribada d'alumnat nouvingut. No podíem saber si durant el confinament arribaven famílies, però podem suposar que si alguna família tenia l'opció d'arribar, tampoc hi havia les condicions necessàries per fer totes les gestions que calen: empadronament, targeta sanitària, o regularització de NIE, buscar pis, escola, etcètera.

Conclusions

Ha estat un any complicat, però també podem dir que ha estat una oportunitat per plantejar o bé qüestionar alguns aspectes a millorar a les escoles i instituts. Cal que l'escola estigui preparada per poder fer front no només a pandèmies futures, sinó a reptes futurs. Ens hem de preguntar: estem preparats per donar resposta a l'augment de les desigualtats socials existents? Què en sabem del creixement del món virtual, de les múltiples opcions que ens ofereix internet? Sabem com treballar i posar-ho a la balança de l'ètica i els valors?

Hem après a treballar en xarxa? Som conscients que el futur demana fer xarxes fortes i consolidades per posar-nos d'acord en els diferents objectius a treballar: què cal treballar, el com i per què és important fer-ho. Potser cal repensar si en aquestes xarxes locals, municipals, cal contemplar la pròpia visió dels infants/adolescents del territori per tal de copsar millor quines mancances i sentiments tenen de la seva pròpia experiència vital.

El Departament d'Educació, des de l'inici de la pandèmia, va anar aportant instruccions al respecte, que intentaven organitzar diferents respostes davant la nova situació. En algunes escoles va ser viscut com una gran ajuda, malgrat que a vegades hi havia canvis de criteris i d'orientacions de manera sovintejada. Podria semblar una improvisació, però cal considerar en aquest aspecte que ha estat una situació mai viscuda fins ara i ha estat complicat fer previsions futures de com aniria evolucionant. Per tant, calia anar-se adaptant molt ràpidament als canvis.

Finalment, cal una formació més dinàmica i actualitzada dels professionals per treballar les emocions, els sentiments, com enfrontar-se a les realitats extremes en què es poden trobar; per treballar digitalment des de casa, des de l'escola. És fonamental el

treball en xarxa i promoure la coordinació entre els diferents agents municipals i educatius per tal de dur a terme un treball i un acompanyament més eficient a les famílies i als infants més vulnerables.

Correspondència amb l'autora: *Fina Collell Suriñach*. EAP d'Osona. E-mail: fcollell@xtec.cat